

„Hol az a táj szab az életnek teret,
Mit az Isten csak jókedvében teremt”

Válogatás az első tizenhárom MÉTA-túrafüzetből
2003 – 2009

A KÖTETET SZERKESZTETTE:
Molnár Csaba – Molnár Zsolt – Varga Anna

MTA Ökológiai és Botanikai Kutatóintézete
Vácrátót

2010

A martinkai homokpuszták és környékük változása történeti térképek és aktuális élőhely-térképezés alapján

SZIGETVÁRI CSABA

2004-ben az E-misszió Egyesület és az Ifjú Botanikusok Baráti Körének tagjaként a Nyírség négy jellemző területén végeztünk tájhasználat-történeti vizsgálatokat. A mintaterületek mindegyike 25 km² nagyságú volt. Közülük az egyik Hajdúsámson, Debrecen és Nyíradony határát érintette, magába foglalva a **Martinkai-legelőt** is. A munka alapvetően két fő mederben folyt. Egyrészt a földrajzi információs rendszerben feldolgozott régi katonai felmérések térképeit tanulmányoztuk, másrészt 1 : 10 000-es léptékű élőhelytérképet készítettünk. Utóbbin az egyes vegetációs foltokhoz az élőhely típusán kívül számos egyéb jellemző információt is gyűjtöttünk. Mindezek összevetése alapján formálódott ki a múltbéli tendenciák, és a jövőre vonatkozatható javaslatok.

Amiről a térképek mesélnek...

A Nyírség déli részén, Hajdúsámson, Debrecen, Nyíradony térségében, a magas homokbuckákon és a köztük levő nedves völgyekben, laposokban egykor kiterjedt erdőségek uralkodtak. A rossz minőségű homoktalajon és a vizes laposokban csak kis területek voltak alkalmasak szántóföldi művelésre, ezért a XVIII. és a XIX. század végén is elsősorban erdőket (ezeket szinte kizárólag Debrecen külterületén), valamint nedves kaszálórétkeket, és száraz homoki legelőket találunk a területen. A XX. században a népességnövekedés a tanyavilág kiterjedését, és a legsilányabb termőhelyek kényszerű beszántását vonta maga után. Az 1950-es évekre a rétek és legelők nagy része eltűnt. A XX. század második felének legjellemzőbb folyamata a terület kiszáradása. A mocsaras területek rétté alakulnak, a szárazabb buckahátakon több szántót felhagynak. Időközben megindul az erdők átalakulása is. A szárazabbá válással egyre nehezebbé válik az őshonos tölgyesek felújítása, ezért nagy erővel beindul az akác, az erdeifenyő, és a nemesnyarak telepítése (nem csak az ősi erdők, hanem egykori szántók, gyepek helyén is). Mára a tölgyerdők egészen kis, töredékes foltokra szorultak vissza. A fokozatos kiszáradás következtében jelenleg már alig találunk mocsarokat és üde réteket a területen. Ezek lassan zárt homoki legelőkké alakultak, a magaslatokon pedig a nyílt homoki gyepek kiterjedése növekedett meg. Az utóbbi években a legmagasabb, legrosszabb talajú területeken tovább folytatódik a szántók felhagyása. Ezekben a parlagokon lassan, de biztosan tért hódítanak a száraz homoki gyepek fajai. A természeti területek aránya a XVIII. század végétől a mai napig 91%-ról 35%-ra csökkent.

Még megmenthető...

Az erőteljes átalakulások ellenére a területen számos természeti érték maradt. A nedvesebb tölgy-kőris ligeterdőkben megtaláljuk a védett fehér zászpát, a szárazabb gyöngyvirágos-tölgyesek és pusztai tölgyesek ékessége a fokozottan védett, bennszülött magyar nőszirom. Sajnos a tölgyesek mindegyikét fenyegeti a tájidegen fa- és cserjefajok (akác, kései meggy, gyalogakác) agresszív terjedése. A kis töredékekben megmaradt mocsarak, üde rétek jellemző védett fajai a kispécskű aszat és a pompás kosbor. Kis kiterjedésben, egyetlen foltban ősi (tehát nem másodlagos) szikes élőhelyeket is találunk, melyek növényzete érdekes színfoltot jelent ebben a tájban. A kiszáradással létrejött, kiterjedt zárt homoki legelők többsége meglehetősen jellegtelen növényzetű, viszont az ősi sztyeprét fragmentumok számos ritkaságot hordoznak. Ilyen a védett agárkosbor. A magasabb buckákon szép állományai vannak a Nyírségre egykor jellemző, mára igen megritkult magyar csenkesz és szórványosan az ezüstperje uralta nyílt homoki gyepeknek.

Hogyan, merre tovább?

A területen a mai tájhasználatot erőteljesen befolyásolja a folytatódó kiszáradás, illetve a rendszeres aszálykárok. Emiatt a szántóföldi művelés egyre inkább a nedvesebb területeket veszi igénybe, megszűnéssel fenyegetve az egykori kaszálóréteket. A korábbi rétek és mocsarak egyre gyakrabban esnek nemesnyár telepítés áldozatául (jóllehet a kiszámíthatatlan talajvízszint-ingadozás miatt sok helyen a fák kipusztulnak). A nedves és üde területek megőrzésének első feltétele tehát a további talajvízszint-csökkenés megakadályozása. A száraz homoki gyepek fennmaradása biztosítottnak látszik, sőt, a szántók felhagyásával területük további növekedésére is számíthatunk. A regeneráció és a kedvező természeti állapot fenntartásának azonban feltétele a kíméletes legeltetés, amellyel megelőzhető a tájidegen akác és bálványfa („ecetfa”) eluralkodása. Sajnos a természetközeli állapotú erdők fenntartása rendkívüli nehézségekbe ütközik. A ma rutinszerűen alkalmazott erdőfelújítási módszerek az értékes aljnövényzetet visszafordíthatatlanul károsítják, ami az erdők eljellegtelenedéséhez vezet. A fiatalabb tölgyeseket teljes mértékben eluralják a tájidegen cserjefajok, elsősorban az észak-amerikai eredetű kékességygy. A kiemelkedő értéket képviselő tölgyesek megőrzéséhez speciális erdőkezelési módszereket kell kidolgozni, hosszú távon pedig a tájidegen erdőállományok őshonosra történő lecserélésére kell törekedni.

A színes térkép-sorok letölthetők a www.e-misszio.hu weboldalról.